

O scrisoare pierdută

de Ion Luca Caragiale

Rezumat

Acțiunea se petrece „În capitala unui județ de munte, în zilele noastre”, precizează indicația de regie a piesei.

ACTUL I

Decorul reprezintă „O anticameră bine mobilată. Ușă în fund cu două ferestre mari pe laturi. La dreapta, în planul din fund o ușă, la stânga altă ușă”.

Scena I

Ștefan Tipătescu, prefectul județului, citește tare, cu Ghiță Pristanda, polițistul, de față, din ziarul Răcnetul Carpaților, patronat de Nae Cațavencu, avocat: „... Rușine pentru guvernul vitreg, care dă unul din cele mai frumoase județe ale României pradă în ghearele unui vampir!..” și este revoltat („Eu vampir, ‘ai?’”).

Pristanda se plânge prefectului de condițiile sale de trai, căci, spune el, „la mine, coane Fănică, să trăiți! greu de tot... Ce să zici? Famelie mare, renumerație mică, după buget, coane Fănică”, apoi încearcă să demonstreze că a cumpărat toate cele 44 de steaguri pentru care primise bani, numărând de mai multe ori aceleași locuri de punere a steagurilor.

Tot el va relata felul în care a spionat o adunare din casa lui Nae Cațavencu: „Ulucile înalte... dacă te sui pe uluci, poți intra pe fereastră în casă. Eu, cu gândul la datorie, ce-mi dă în cap ideea? zic: ia să mai ciupim ceva de la onorabilul, că nu strică... și binișor, ca o pisică, mă sui pe uluci și mă pui s-ascult”, reproducând cuvintele spuse de Cațavencu tovarășilor săi (adică „dăscălimea, Ionescu, Popescu, popa Pripici... ”): „Mă prinț cu d-voastră că o să voteze cu noi cine cu gândul nu gândiți, unul pe care contează bampirul – și acolo, pardon, tot bampir vă zicea – pe care contează bampirul ca pe Dumnezeu... și când l-om avea pe ăla, i-avem pe toți..”. După această afirmație, Cațavencu „scoate o scrisorică din portofel”, raportează în continuare Pristanda, însă spionul nu poate afla ce este cu acea scrisoare pentru că „Diavolul de popă” aruncă un chibrit pe fereastră, iar polițaiul, speriat, cade peste „un dobitoc” care începe să strige, făcând astfel continuarea acțiunii de spionaj imposibilă.

Scena II

Ghiță Pristanda se plânge, cu voce tare, lui însuși, singur fiind pe scenă: „Grea misie, misia de polițai... Și conul Fănică cu coana Joițica mai stau să-mi numere steagurile... Tot vorba bieteii

neveste, zice: «Ghiță, Ghiță, pupă-l în bot și-i papă tot, că sătulul nu crede la ăl flămând...»
Zic: curat! De-o pildă, conul Fănică: moșia moșie, funcția funcție, coana Joița, coana Joița: trai, neneaco, cu banii lui Trahanache..”.

Scena III

Zaharia Trahanache, soțul Zoi Trahanache și președinte al mai multor comisii din cadrul partidului de guvernământ, regretă, adresându-se lui Tipătescu, Pristanda și Zoe, starea societății: „Nu mai e moral, nu mai sunt principii, nu mai e nimic: enteresul și iar enteresul..”.

Scena IV

Zaharia Trahanache istorisește lui Ștefan Tipătescu despre întrevederea cu Nae Cațavencu, avută în urma cererii acestuia din urmă. Nae Cațavencu îi arată lui Trahanache o scrisoare adresată de Tipătescu Zoi, cu următorul conținut, spune Trahanache: „Scumpa mea Zoe, venerabilul (adică eu) merge deseară la întrunire (întrunirea de alaltăieri seara). – Eu (adică tu) trebuie să stau acasă, pentru că aștept depeși de la București, la care trebuie să răspunz pe dată; poate chiar să mă cheme ministrul la telegraf. Nu mă aștepta, prin urmare, și vino tu (adică nevastă-mea, Joița), la cocoșelul tău, (adică tu) care te adoră, ca totdeauna, și te sărută de o mie de ori, Fănică..”. Tipătescu este extrem de surescitat, dar Trahanache îl calmează, spunând că scrisoarea văzută de el la Cațavencu este un fals, „plastografie”.

Scena V

Zoe Trahanache, care ascultase dintr-o cameră de alături convorbirea dintre Tipătescu și soțul ei, îi mărturisește celui dintâi disperarea ce a cuprins-o, după care îi citește scrisoarea trimisă ei de către Nae Cațavencu („Stimabilă doamnă, la redacția noastră se află un document iscălit de amabilul nostru prefect și adresat d-voastre. Acest document vi s-ar putea ceda in schimbul unui sprijin pe lângă amabilul în cestiune.”).

Scena VI

Farfuridi și Brânzovenescu, membri ai partidului de guvernământ (liberal), din care fac parte și Tipătescu și Trahanache, se tem de trădare, pentru că, îi amintește Brânzovenescu lui Farfuridi, „tu ai văzut pe Trahanache întâi, pe urmă pe madam Trahanache, și eu adineaori am văzut pe polițaiul, pe Ghiță, intrând la Cațavencu..”. Iar Farfuridi consideră că poate „trădare să fie, dacă o cer interesele partidului, dar s-o știm și noi!..”.

Scena VII

Un „cetățean turmentat”, din gruparea politică liberală reprezentată de Cațavencu, sosește și se adresează lui Zoe Trahanache și Ștefan Tipătescu, spunând că a venit pentru a le da scrisoarea adresată Zoi de către Tipătescu și pierdută de aceasta, pe care o găsisese, dar constată că nu mai are acea scrisoare. S-a întâlnit, relatează cetățeanul, cu Nae Cațavencu,

care a încercat să-i smulgă scrisoare, căci o văzuse la el în timp ce o citea, dar nu a reușit. Voind să dea scrisoarea „adrisantului”, gășitorul ei constată că nu o mai are, pentru că, spune el, se poate să i-o fi luat Cațavencu, în timp ce dormea, pe parcursul chefului făcut cu Cațavencu, invitat de acesta.

Scena VIII

Ghiță Pristanda, trimis la Cațavencu de Tipătescu și Zoe pentru a negocia cedarea scrisorii, le spune acestora că proprietarul Răcnetului Carpaților nu cedează, „Se lasă greu, greu de tot: ori o mie de poli, ori deputăția..”.

Scena IX

Trahanache, intrând după plecarea cetățeanului turmentat, afirmă că l-a prins pe Cațavencu „Cu altă plastografie...”.

ACTUL II

Scena înfățișează salonul în care se petrecuse acțiunea din actul anterior.

Scena I

Farfuridi și Brânzovenescu îl informează pe Zaharia Trahanache asupra temerii lor în legătură cu o posibilă trădare a partidului, de către Tipătescu. Trahanache însă ia apărarea prefectului, răspunzându-i lui Farfuridi: „Ai puținică răbdare... zic: pentru mine să vie cineva să bănuiască pe Joița, ori pe amicul Fănică, totuna e... E un om cu care nu trăiesc de ieri de alaltăieri, trăiesc de opt ani, o jumătate de an după ce m-am însurat a doua oară. De opt ani trăim împreună ca frații, și nici un minut n-am găsit la omul ăsta măcar atitica rău..”.

Scena II

Farfuridi îi propune lui Brânzovenescu să trimită o telegramă „la București, la Comitetul central, la minister, la gazete, scurt și cuprinzător: [...] «Trădare! Prefectul și oamenii lui trădează partidul pentru nihilistul Cațavencu, pe care vor să-l aleagă la colegiul II... trădare! trădare! trădare! de trei ori trădare!»”. Și continuă, după ce Brânzovenescu ezită („E tare! prea tare! n-o iscălesc.”): „Trebuie să ai curaj ca mine! trebuie s-o iscălești: o dăm anonimă!”.

Scena III

Ghiță Pristanda, singur, vorbește despre arestarea lui Cațavencu („Am pus mâna pe d. Cațavencu... Când am asmuțit băieții de l-a umflat, striga cât putea: «Protestez în numele Constituției! Asta e violare de domiciliu!» – Zic: «Curat violare de domiciliu! da' umflați-l!»”), și spune că nu a găsit scrisoarea, deși a scotocit toată casa celui arestat.

Scena IV

Ghiță Pristanda o informează pe Zoe: „după câte făgăduieli și amenințări i-am făcut lui Cațavencu, mi-a răspuns că în zadar mai stăruiesc și că la urma urmelor nu mai vrea să stea de vorbă cu nimini, dar cu nimini, decât numai cu d-voastră”. Și este trimis la Cațavencu pentru a-i transmite mesajul de acceptare a discuției, din partea Zoei.

Scena V

Zoe, singură, citește cu voce tare un anunț din Răcnetul Carpaților: „În numărul de mâine al foii noastre vom reproduce o interesantă scrisoare sentimentală a unui înalt personaj din localitate către o damă de mare influență”.

Scena VI

Zoe îi propune lui Tipătescu, pentru a ieși din situația neplăcută în care cei doi se află, sprijinirea candidaturii lui Cațavencu, dar prefectul refuză. Atitudinea lui declanșează suferința Zoei și amenințarea cu sinuciderea („Lasă-mă... Dacă ambiția ta, dacă nimicurile tale politice le pui mai presus de rușinea mea, de viața mea, lasă-mă! Să mor...”).

Scena VII

Ghiță Pristanda îl introduce în salon pe Nae Cațavencu, cerându-i totodată acestuia scuze pentru arestarea sa: „Poftiți, cocoane Nicule, poftiți... (umilit) și zău, să pardonați, în considerația misiei mele, care ordonă (serios) să fim scrofuloși la datorie”. Scuze pe care Cațavencu le acceptă.

Scena VIII

Singur, Cațavencu remarcă faptul că Zoe ar fi de acord să-i satisfacă pretențiile.

Scena IX

Tipătescu îi oferă lui Cațavencu câteva funcții publice (consilier, avocat al statului, primar, epitrop al unei biserici), dar întâmpină un refuz: „Vreau... mandatul de deputat, iată ce vreau: nimic altceva! nimic! nimic!”. După care prefectul are o izbucnire nervoasă („trebuie să-mi spui unde e scrisoarea... ori te ucid ca pe un câine!”), iar Cațavencu strigă, aplecat pe fereastră, după ajutor.

Scena X

Intră Zoe, îi cere scuze lui Cațavencu pentru actul de violență al iubitului ei, și îi promite sprijinul ei și al soțului ei în dobândirea mandatului de deputat. Tipătescu renunță la împotrivire. Auzind vocea lui Trahanache, cei trei ies pe ușile laterale, la îndemnul lui Tipătescu, pentru a nu fi văzuți de „venerabilul”.

Scena XI

Zaharia Trahanache intră, constată că nu este nimeni, și lasă un bilet pentru Tipătescu, în care îi solicită o întâlnire înainte de întrunirea membrilor partidului. Și exclamă: „Acum să dăm de căpătâiele firelor iubitului nostru d. Cațavencu”.

Scena XII

Cetățeanul turmentat revine pentru a întreba cu cine să voteze („Eu pe cine aleg? Pentru cine?...”), iar Zoe și Tipătescu îi spun să îl voteze pe Cațavencu. Cu precizarea că „Pentru așa alegător, mai bun ales nici că se putea..”.

Scena XIII

Trahanache, Farfuridi și Brânzovenescu, intrând pe ușa din fund, aud observația ironică adresată de Tipătescu cetățeanului turmentat, referitoare la Cațavencu, ce trebuie votat, afirmă prefectul, „Pentru că dumnealui [...] nu e ca alții, mișel, pentru că nu e ca alții, canalie, nu e ca alții, infam..”. Drept urmare, Farfuridi afirmă din nou trădarea partidului de către prefect, adresându-se lui Trahanache, care nu reacționează pe măsură, ci temporizează („Ei! ai puținică răbdare!”).

Scena XIV

Pristanda intră în scenă cu o telegramă din partea conducerii partidului, pe care o citește prefectul și prin care se solicită să fie ales, „cu orice preț”, Agamemnon Dandanache. Zoe afirmă că nu acceptă („Vom lupta contra oricui... Vom lupta contra guvernului!...”), la fel exprimându-se și Nae Cațavencu.

ACTUL III

Pe scenă este reprezentată „sala cea mare a pretoriului primăriei, un fel de exagon din care se văd trei laturi”.

Scena I

Are loc întrunirea partidului de guvernământ, pentru desemnarea candidatului în alegeri. Farfuridi ține un discurs istoric recapitulativ care începe cu „anul una-mie-opt-sute-două-zeci-și-unu-fix”, dar este somat să se grăbească, de către Trahanache („Stimabile... eu gândesc că n-ar fi rău să sărim la 48...”) și Cațavencu („Mai bine la 64...”). După aceasta Farfuridi abordează problema revizuirii constituției, afirmând că „Din două, una, dați-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, și anume în punctele... esențiale..”.

Scena II

Trahanache, care prezidează adunarea, solicită acordul pentru o suspendare de cinci minute a ședinței; se suspendă.

Scena III

Are loc o discuție între Cațavencu și Farfuridi, ambii însoțiți de susținători, în cursul căreia Cațavencu apără individualismul liberal extremist: „Știi ca și mine principiul de drept, fiecare cu al său, fiecare cu treburile sale... oneste bibere...” (corect: vivere). Discuția de principii degenează în acuze reciproce și se termină cu ghionturi și îmbrânceli.

Scena IV

Trahanche, fiindu-i solicitat sprijinul pentru numirea lui Cațavencu drept candidat, de către Zoe și Tipătescu, nu acceptă. El își argumentează poziția prin faptul că îl are la mână pe Nae Cațavencu cu o altă plastografie: acesta a falsificat semnăturile de garanție pe o poliță cu care a ridicat niște bani. Tipătescu exclamă fericit: „Suntem scăpați!”.

Scena V

Se reia ședința, iar Cațavencu ține un discurs în care deplânge absența unei industrii de tip capitalist: „Până când să n-avem și noi faliții noștri? Anglia-și are faliții săi, Franța-și are faliții săi, până și chiar Austria-și are faliții săi, în fine oricare națiune, oricare popor, oricare țară își are faliții săi (îngrașă vorbele)... Numai noi să n-avem faliții noștri!..”.

Scena VI

Intră Ghiță Pristanda și îi comunică lui Trahanache ce sarcină a primit: „Trebuie să-l lucrăm pe onorabilul, pe d. Nae Cațavencu; ordinul lui conu Fănică... Sunt la ușă, când oi tuși de trei ori, d-ta proclamă catindatul și ieși pe portiță... și pe urmă-i treaba mea..”.

Scena VII

Zaharia Trahanache anunță numele candidatului susținut de către comitetul local al partidului – Agamemnon Dandanache. Cațavencu este indignat și încearcă să spună că se află în posesia scrisorii cu pricina, dar nu i se lasă timp să vorbească, fiind scos din sală de către adversari.

ACTUL IV

Scena I

Tipătescu este nedumerit de dispariția lui Cațavencu și de faptul că, deși are scrisoarea, avocatul nu o publică.

Scena II

Sosește Agamemnon Dandanache, se plânge de dificultățile călătoriei („Închipuiește-ți să vii pe drum cu birza ținți postii, hodoronc-hodoronc, zdronca-zdronca... Știi, m-a zdrunținat!...”) lui Zoe, Trahanache și Tipătescu.

Scena III

Dandanache relatează felul în care a reușit să fie numit candidat: găsise o scrisoare de dragoste în pardesiul unui prieten venit să joace cărți la el, care plecând a luat din greșeală pardesiul gazdei, și cu acea scrisoare îl șantajează pe prieten, pentru că îi era adresată de soția unui amic al celor doi: „Mă sui în birze și mă duc la persoana, la becherul, – nu spui ține – e persoană însemnată –: Găsește-mi, mă-nțeledzi, un coledzi, ori dau scrisoarea la [ziarul] «Războiul»... De colea până colea... Gâri-mâr... a trebuit, conia mea, să țedeze, si tranc! de pesa aiți, neicursorule..”. După care afirmă că nu a restituit scrisoare deoarece „Mai trebuie s-aldată... La un caz iar... pac! la «Răsboiul»”.

Scena IV

Tipătescu este indignat, vorbind singur despre Dandanache: „Iaca pentru cine sacrific de atâta vreme liniștea mea și a femeii pe care o iubesc..”.

Scena V

Pristanda raportează: „Nu, coană Joițico, nu e nimica, nu e nimica publicat... «Răcnetul» nici n-a apărut astăzi... După ce a fugit Cațavencu, dăscălimea s-a apucat la ceartă, s-au bătut, l-au bătut pe popa Pripici, și nici vorbă să mai scoată gazeta... S-a spart partidul independent... s-a spart!”.

Scena VI

Pristanda anunță Zoei sosirea lui Cațavencu, care dorește să fie primit de ea, și Zoe acceptă nerăbdătoare.

Scena VII

Cațavencu o anunță pe Zoe că a pierdut scrisoarea.

Scena VIII

Intră cetățeanul turmentat, afirmă că a fost poștaș și a păstrat de atunci ideea că orice scrisoare trebuie predată destinatarului. Că a găsit „în învălmășeala de la primărie, o pălărie..”. Și că, scoțându-i căptușeala ca să o lărgească, deoarece îi era strâmtă, a descoperit sub căptușeală scrisoarea lui Tipătescu, pe care o dă Zoei. Apoi, în urma întrebării lui

referitoare la persoana pe care să o voteze, primește de la Zoe indicația de a-l vota pe Dandanache, ceea ce spune el că va și face.

Scena IX

Zoe îi propune lui Cațavencu să conducă „banchetul popular din grădina Primăriei”, dat pentru candidatul ales.

Scena X

Zoe, singură, își manifestă bucuria reușitei.

Scena XI

Intră în scenă Tipătescu, nedumerit de faptul că a fost trimis la telegraf de Ghiță Pristanda, care făcuse acest lucru pentru a prilejiu întâlnirea dintre Zoe și Cațavencu.

Scena XII

Trahanache se plânge lui Dandanache de faptele lui Cațavencu, socotindu-le imorale.

Scena XIII

Dandanache vrea să repete istorisirea întâmplării sale cu scrisoarea, de față cu Zoe și Zaharia Trahanache, dar Zoe îi cere să renunțe.

Scena XIV

Are loc banchetul, Cațavencu ține un discurs festiv și își cere scuze de la Tipătescu: „Să mă ierți și să mă iubești! (expansiv) pentru că toți ne iubim țara, toți suntem români!... mai mult sau mai puțin onești!”. Replica finală este a lui Ghiță Pristanda: „Curat constituțional! Muzica! Muzica!”.